

ШЕВЧЕНКОВА ВІЗІЯ УКРАЇНИ

Степан МИКУШ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української літератури імені академіка Михайла Возняка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: stepan.mykush@lnu.edu.ua*

Статтю присвячено вивченню поглядів Тараса Шевченка на одне із кардинальних питань поетики «Кобзаря» – долі України та її ролі у світовому поступі людства. Постать Тараса Шевченка посідає унікальне місце в українській культурній та інтелектуальній історії. Образ Великого Кобзаря асоціюється не тільки з геніальним поетом та художником, а й із творцем української мрії, провідником української нації, збуджувачем національної свідомості; він є невичерпною скарбницею з обсягу колективного досвіду української нації та засадничих джерел її духовності й культури, української державності; його творчість є вихідним пунктом і для нашої спроби осмислити феномен Тараса Шевченка в національній історії, його роль як творця сучасної української нації, в обстоюванні державної незалежності та духовності.

Шевченкові думки, рефлексії на різні події видаються, на диво, сучасними. Особливо в контексті сьгоднішніх драматичних загострень. Великий Кобзар бачить вітчизняну історію стереоскопічно. Тарас Шевченко не лише збагатив духовний потенціал людства, світ його ідей та почувань. Значення його поезії полягає і в тому, що вона дала українському народові розуміння його долі, його потреб і завдань перед лицем майбутнього. Поезія Т. Шевченка з її прометеївським «вогненним словом» виходить за межі часу й історії та служить провідною зорею для всіх майбутніх поколінь українців.

Тарасові Шевченку належить винятково важлива роль у формуванні національної ідентичності українців та колективної етнонаціональної цілості. Постать Поета консолідує українську націю, світове українство. Його творчість, увібравши в себе глибини українського духу та високі ідеали гуманізму, є національною святинею, а присутність в українському духовному просторі не має часових обмежень.

Ключові слова: Україна, пророча місія, людство, Бог, доля, правда.

У статті «Шевченкові метаморфози» у «Книзі спостережень» Євгена Маланюка читаємо такі цікаві вислови: «Муза Шевченка роздирала завісу... прорвала якусь підземну гать, уже кілька віків замкнену багатьома замками й припечатану багатьома печатями...», – схвильовано говорить М. Костомаров. «Шевченко запалив світло, при яким стало видно по всій Україні, куди з нас кожен мусить простувати... і всі поділились на живих і мертвих... устами Шевченка увесь наш нарід заспівав про свою долю», – стверджує широкозорий П. Куліш.

«Волосся настовпужилося в мене на голові, – писав навіть старенький представник погідного сентименталізму – Основ'яненко Квітка» [7, с. 40]. І вже сам автор «Книги спостережень» від себе додав: «Україна до Шевченка була тіло без голови: Шевченко вставив її голову» [7, с. 40].

Коли у благословенному Трипіллі людина вперше виростила жито-пшеницю, приручила коня, винайшла колесо, відтоді людство дістало унікальний шанс піти шляхом Божого гармонійного відтворення, взаємодопомоги, добра і правди, бо тільки: «Роботящим умам, / Роботящим рукам / Перелоги орать. / Думать, сіять, не ждять / І посіяне жать / Роботящим рукам» («Тим неситим очам...») [9, с. 280].

Та людство не скористалося правдою, Божою благодаттю, а пішло дорогою зла, крові загарбання. Це шлях у нікуди, шлях самознищення. І Шевченко, як ніхто, відчував і бачив цю несправедливість, і палко закликав до людяності, до справедливості: «Чи буде правда меж людьми? Повинна быть, бо сонце встане / І оскверненну землю спалить!» («О люди! люди небораки!...»).

Бачив пророк і місію людини на землі, а відтак і місію України: «І на оновленій землі / Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі» («І Архімед, і Галілей») [9, с. 285].

Україна, переконаний поет, має свою астральну місію у світі: місію змінити код розвитку людства на добро: «У глибині майбутнього, – наголошує Іван Дзюба, – слав Шевченко свої непохитні заповіді синам рідної землі. Він говорив до мертвих духом, які ще мали пробудитися, і до живих, і до ще не народжених, і в Україні, і в світах, – у кого ще є таке звертання до всього народу як до вічності – і таке грандіозне розуміння народу як сукупності поколінь, і духу, і діянь – поза обмеженням в часі та просторі?! І серед його заповітів перший і останній: «Свою Україну любіть, / Любіть її... Во время люте, / В останню тяжкую минуту / За неї Господа моліть» [1, с. 697].

Бо і сам поет до самознищення, до богоборства прорік: «Я так її, я так люблю, / Мою Україну убогу, / Що проклену святого Бога, / За неї душу погублю!» («Сон») [9, с. 174].

У поезії Кобзаря простежується не міфічний ореол нового суспільного укладу, а конкретна гармонія оновленого ладу, людської суспільності, правди і

благоденства. І в цьому розвою людини на цьому світі особливу місію матиме саме Україна: «...Встане Україна. / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!..» («Великий льох») [9, с. 135].

Згадуються слова волинського капелана, який до сьогодні на війні: «Я вважаю, що іде війна не між Україною і Росією, навіть не між Сходом і Заходом, а війна між Богом і дияволом за людство». В епіцентрі борні – Україна, в образі якої Шевченко бачив новий пророчий код розвитку людини на землі.

Постать Тараса Шевченка посідає унікальне місце в українській культурній та інтелектуальній історії. Образ Великого Кобзаря асоціюється не тільки з геніальним поетом та художником, а й із творцем української мрії, провідником української нації, збуджувачем національної свідомості; він є невичерпною скарбницею з обсягу колективного досвіду української нації та засадничих джерел її духовності й культури, української державності; його творчість є вихідним пунктом і для нашої спроби осмислити феномен Тараса Шевченка в національній історії, його роль як творця сучасної української нації, в обстоюванні державної незалежності та духовності.

«Шевченкова система вартостей, – наголошує О. Забужко, – є тотально етнічною: це любов до людини. Це абсолютне несприйняття вірусу зла в усіх його формах» [4]. У майбутнє українського народу Т. Шевченко виходить з його минулого. Треба знати своє походження, не позбуватися своєї історії. Треба, щоб минуле жило, постійно нагадувало про себе. У зв'язку з цим Кобзар закликає українців воскресити пам'ять про минуле, про його славу: «Подивіться лишень добре, / Прочитайте знову / Тую славу. Та читайте / Од слова до слова, / Не минайте ані титли, / Ніже тії коми, / Все розберіть... та й спитайте / Тойді себе: що ми?.. / Чиї сини? яких батьків? / Ким? за що закуті?...» («І мертвим, і живим...») [9, с. 145–146]. «Кобзар» Т. Шевченка будив громадянське сумління не тільки сучасників поета. Його рядки так само звернені й до прийдешніх поколінь, намагаючись розбудити в них патріотичні почуття: «Нема на світі України, / Немає другого Дніпра, / А ви претеса на чужину / Шукати доброго добра, / Добра святого» («І мертвим, і живим...») [9, с. 144].

На думку Т. Шевченка, потрібно насамперед здобути незалежність. «Розкуйтеся, братайтеся», – закликає Кобзар. Обов'язково треба плекати й розвивати любов до рідного краю й народу, яким би цей край не був: «Полюбіте щирим серцем / Велику руїну». І лише тоді, коли українці виконають всі поетові бажання, коли обіймуть «найменшого брата», настануть для України кращі часи: «І забудеться срамотня / Давня година, / І оживе добра слава, / Слава України, / І світ ясний, невечерній / Тихо засіяє...» («І мертвим, і живим...») [9, с. 147].

Важлива сторона цього звільнення і пов'язаного з ним утвердження «золотого віку» полягає в тому, що існуючий стан буття з його фальшивим розумом і фальшивою мораллю замінить тріумф ідеальної спільноти людей, як це ми бачимо у фінальних рядках вірша «І Архімед, і Галілей...», який є квінтесенцією міленаризму: «Буде бите / Царями сіянеє жито! / А люде виростуть. Умрут / Ще не зачатіє царята... / І на оновленій землі / Врага не буде супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі» [9, с. 285].

Як «геніальний організатор свідомості свого народу», Т. Шевченко посідає чільне місце в суспільній свідомості не лише українців, а й багатьох народів світу. Його поезія пробуджує в серцях, душах і свідомості людей, у їхніх словах і вчинках нескінченний рух до незалежності та свободи поневолених народів усього світу. У поемі «Кавказ» поет, апелюючи до Бога як до союзника і благословителя праведної боротьби горців за волю, висловив біль і співчуття народам Кавказу, свою солідарність, закликаючи їх боротися за свою свободу і вірити Божій «силі і духу живому»: «Борітеся – побороте, / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля святая!» [9, с. 142]. Якщо, наприклад, О. Пушкін у поемі «Кавказский ленник» оспівав знищення кавказьких народів як законну «цивілізаторську» місію Росії, то для Т. Шевченка ця місія – лише вміння, як «тюрми муровати, кайдани кувати». Російський поет бачить Кавказ як «новий Парнас», але це чужий простір, це «пределы Азии», населені дикими «племенами»; для Кобзаря – це «свій» простір, оскільки він є продовженням українського страждання, це край, населений народами, чию гідність втілює боротьба за свободу. У вступі до поеми емблематичний образ Прометея, який височіє над горами, «засіяними горем, кровію политими», природно переходить в

ототожнення страждання іншого народу – зі стражданням народу власного: «Не вмирає душа наша, / Не вмирає воля». Ця емпатія має глибокий філософський підтекст, оскільки протиставляє мілітарному пафосу насилля з боку імперії християнський етос милосердя. Якщо влада обожнює імперію, то супроти цього бачення поет протиставляє сакральний зміст у бутті народу.

У глибинах української національної душі поет чітко розрізняє дві протилежні сили: творчу, конструктивну й деструктивну, руйнівну, котрі перебувають у постійній боротьбі. І яка з них переможе, такою й буде країна: або буде відроджена і «в добрі своїм спіти», або – занепад, руїна, розшматування ворогами. Поет рішуче виступав проти внутрішньої боротьби, бо вона виснажує наші сили, роз'єднує наш народ, веде до руйнації державності. Щоб запобігти такій боротьбі цих двох сил, Кобзар просить у Бога найважливіше – щоб він подав українському народові єдність і братерську любов. Коли ж така єдність і любов, яку поет у Бога просить, постануть, то все зло, що впливає з нашого розбрату, незгоди, зникне. І день єдності й братської любови, себто день відродження українського народу у найкритичнішу хвилину життя української нації буде і днем державного воскресіння України.

У своїй вірі в воскресіння української правди й відродження України Т. Шевченко звертається в кінці свого життя до Бога як універсального, вселюдського втілення вищої справедливої сили. У тогочасній молитві він передбачає, що добро і зло у відродженні України можуть повстати знову. І з тієї внутрішньої боротьби конструктивних і деструктивних сил може розпочатися страшна боротьба, роз'єднання й занепад. Передбачаючи таку внутрішню катастрофу на порозі до повного відродження України, з якої може повторитися нова руїна української держави, поет просить Бога: «Злоначинаючих спини, / У пута кутії не куй, / В склепи глибокі не муруй. / І доброзичдущим рукам / І покажи, і поможи, / Святу ю силу ниспошли. / А чистим серцем? Коло їх / Постави ангели свої / І чистоту їх соблюди. / І всім нам вкупі на землі / Єдинодуміє подай / І братолюбіє пошли» [9, с. 281].

Уявляючи розвиток власної історії як трагедію свого народу, Т. Шевченко в долі України передчував якусь подію, катастрофу, оте «врем'я люте», що має в

житті народу статись: «Погибнеш, згинеш, Україно, / Не стане й знаку на землі». І це трагедійно-розпачливе передчуття останнього акту трагедії тривожило поета, не давало спокою протягом усього його життя: «Мені однаково, чи буду / Я жить в Україні, чи ні. / Чи хто згадає, чи забуде / Мене в снігу на чужині – / Однаковісінько мені. ... / Та не однаково мені, / Як Україну злії люде / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять... / Ох, не однаково мені» [9, с. 163]. Поет усім своїм єством передчував, що Україну «присплять, лукаві, і в огні її, окраденую, збудять», пограбують і духовно знищать. Ця очікувана національна катастрофа не давала Т. Шевченкові спокою. Поет своїм внутрішнім зором бачив, що серед його народу «ворушиться лихо», «люд навісний скаженіє»: «Кругом неправда і неволя, / Народ замучений мовчить». Цього зловіщого мовчання поет особливо боявся; у такий момент правда завмирає, керманичем народних рухів стає зло. Окрадений народ в огні прокидається і все перед собою нищить, як сліпа стихія, як небуття. Настане момент, коли в Україні: «Розкуються незабаром / Заковані люде, / Настане суд, заговорять / І Дніпро, і гори! / І потече сторіками / Кров у синє море...»

Зазначені віщування і прогнози межують із пророцтвами. Справді, беручи до уваги неволю України в недавньому минулому, ту страшну руїну і спустошення на всіх просторах соборної України, оглядаючи той український люд, вивезений і розселений по просторах Сибіру, Соловків і взагалі Півночі, примусових робіт у концентраційних таборах, і той, що залишився в Україні, «замучений», – зрозуміємо, як глибоко відчував Т. Шевченко й передбачав ту долю, що впала на його народ тепер. На цей страшний занепад, на цю катастрофу і скеровував поет свою віщу душу. Він передчував, що в майбутній історії України може запанувати не свобода, а сваволя, не правда, а зло в усім обсягові його деструктивних сил.

Тарас Шевченко беззастережно вірить: коли народ ще духовно не вмер, а тільки спить у неволі, то він обов'язково з часом прокинеться. І на це пробудження українського народу Великий Кобзар поклав усі свої надії і все робив для того, щоб їх перелити і в душу народу. Поет вірив, що в житті українського народу настане якийсь неповторний акт, єдиний і ні з чим незрівнянний, і він остаточно вирішить його долю. Оцю надію поета підтримував

його віщий погляд на історію України як на поступове розкриття в ній волі Божої й абсолютного духа нації, що в покликаним народі живе і здійснює своє призначення не як невловний фатум, а як Провидіння Боже. І в сенсі цієї віри у вище призначення України набирає тоді всіх прикмет релігійного визвольного руху й її історія, у якій Провидіння у певні часи було домінантним. Це значить, що перед історичними діями на землі або безпосередньо після них відбувається ніби пролог історії на небі, що провіщає долю народу. Таким прологом на небі розпочинається містерія Т. Шевченка «Великий льох»: «Бо так сказав Петрові Бог: / Тойді у Рай їх повпускаєш, / Як все москаль позабирає, / Як розкопа великий льох» [9, с. 128].

Палка, жертвна, глибока та щира любов поета до вимріяної ним України запалила свідомість Шевченкового народу мрією про Україну і зробила її об'єктом загального прагнення на всьому українському етнічному просторі. Обставини страдницького життєвого шляху та біографії Т. Шевченка, і насамперед його поезія, стали визначальним чинником майже сакрального впливу Кобзаря на світове українство. У цьому сенсі Т. Шевченко дійсно може вважатися творцем і батьком сучасної української нації та українського державницького проекту: омріяна ним колись його ідеальна Україна з часом матеріалізувалася зусиллями поколінь тих, хто цю мрію підхопив і на практиці реалізував наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Звісно, як і все, що відбувається в реальному житті, – не у формі абсолютного ідеалу, непридатного для цього. Віра у світле майбутнє є невід'ємним пафосом «Кобзаря»: «І возвеличимо на диво / І розум наш, і наш язик... / Та й де той пан, що нам закаже / І думать так і говорить?...» («Подражаніє 11 псалму»).

Шевченкові думки, рефлексії на тогочасні події видаються, на диво, сучасними. Особливо в контексті сьгоднішніх драматичних загострень. Великий Кобзар бачить вітчизняну історію стереоскопічно. І наслідки далекої історії (насамперед, зрадництво еліт), і близької, уже радянської, 1920–1930-х років, які призвели до катастрофічного спустошення української людності, занепаду моралі, нищення самого патріотизму, інстинкту національного самозбереження. Щоб нація втратила свою життєздатність, необхідно дискредитувати опорні конструкції

її національного самоусвідомлення. Бачив Поет і те, що маємо й до сьогодні. Перекладання на народ провини за бездарність політичних, ідеологічних і власне культурних верхів. І досі розігрується карта про поділ українців на «правильних» і «неправильних», на Схід і Захід, про «зрадництво» українців як їх заледве не питому рису, про «бандерівців», «фашистів», «націоналістів» – це все ще тоді було покладено в основу політики влади.

Тарас Шевченко не лише збагатив духовний потенціал людства, світ його ідей та почувань. Значення його поезії полягає і в тому, що вона дала українському народові «розуміння його долі, його потреб та завдань перед лицем майбутнього – з погляду загальнолюдської історії та боротьби, загальнолюдських завоювань розуму й духу, світового прогресу; з висоти найпередовіших ідеалів та уявлень свого часу».

Поезія Т. Шевченка з її прометеївським «вогненным словом» виходить за межі часу й історії та служить провідною зорею для всіх майбутніх поколінь українців.

Тарасові Шевченку належить винятково важлива роль у формуванні національної ідентичності українців та колективної етнонаціональної цілості. Постать Поета консолідує українську націю, світове українство. Його творчість, увібравши в себе глибини українського духу та високі ідеали гуманізму, є національною святиною, а присутність в українському духовному просторі не має часових обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Дзюба І.* Тарас Шевченко. Життя і творчість. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008.
2. *Жулинський М.* Апостольська місія Тараса Шевченка та ідеали слов'янської єдності // *Сьогодні.* URL: <https://www.segodnya.ua/opinion/zhylynskiy/shevchenko-vchitel-nac--697255.html>.

3. *Забужко О.* Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Київ: Факт, 2006.
4. Шевченко – це абсолютне несприйняття вірусу зла // Літературна Україна. 2019. 9 березня.
5. *Забужко О.* Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. Київ: Абрис, 1997.
6. *Шевченко Т.* Лист до М. О. Максимовича від 22.11.1858 р. // Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 6 т. Т. 6. С. 223.
7. *Маланюк Є.* Книга спостережень : у 2 т. Т. 2. Торонто, 1966.
8. *Скрипник Г.* Етнографічні аспекти творчості Т. Шевченка // Етнографічна історія народів Європи (№ 4). Київ, 2000. С. 4–12.
9. *Шевченко Т.* Кобзар. Київ : Просвіта, 2001.
10. *Юрчук О.* Містичний і раціональний типи пророків : Т. Шевченко, П. Куліш. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/6901/1/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%20%D0%AE%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA.PDF>.

References

1. Dziuba, I. (2008). *Taras Shevchenko. Zhyttia i tvorchist.* Kyiv: Vydavnychy dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”.
2. Zhulynskiy, M. Apostolska misiia Tarasa Shevchenka ta idealy slovianskoi yednosti. In: *Sehodnia.* Retrieved from <https://www.segodnya.ua/opinion/zhylynskiy/shevchenko-vchitel-nac--697255.html>.
3. Zabuzhko, O. (2006). *Shevchenkiv mif Ukrainy. Sproba filosofskoho analizu.* Kyiv: Fakt.
4. Shevchenko – tse absolutne nespryniattia virusu zla. (2019). In: *Literaturna Ukraina. 9 bereznia.*
5. Zabuzhko, O. (1997). *Shevchenkiv mif Ukrainy. Sproba filosofskoho analizu.* Kyiv: Abrys,
6. Shevchenko, T. Lyst do M. O. Maksymovycha vid 22.11.1858 r. In: Shevchenko, T. *Povne zibrannia tvoriv: u 6 t. T. 6, 223.*

7. Malaniuk, Ye. (1966). *Knyha sposterezhen: u 2 t. T. 2*. Toronto.
8. Skrypnyk, H. (2000). Ethnografichni aspekty tvorchosti T. Shevchenka. In: *Etnografichna istoriia narodiv Yevropy*, № 4. Kyiv, 4–12.
9. Shevchenko, T. (2001). *Kobzar*. Kyiv: Prosvita.
10. Yurchuk, O. Mistychnyi i ratsionalnyi typy prorokiv: T. Shevchenko, P. Kulish. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/6901/1/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%AE%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA.PDF>.

SHEVCHENKO'S VISION OF UKRAINE

Stepan MYKUSH

*Ivan Franko National University of Lviv
Academician Mykhailo Vozniak Department of Ukrainian Literature,
1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: stepan.mykush@lnu.edu.ua*

The article is devoted to studying Taras Shevchenko's views on one of the crucial issues of Kobzar's poetics - fate of Ukraine and its role in the global progress. The figure of Taras Shevchenko occupies a unique place in Ukrainian cultural and intellectual history. Image of Great Kobzar is associated not only with genius poet and artist, but also with creator of the Ukrainian dream, leader of the Ukrainian nation, stimulator of national consciousness; he is an inexhaustible treasury of collective experience of the Ukrainian nation and basic sources of its spirituality and culture, Ukrainian statehood; his oeuvre is the starting point for our attempt to comprehend the phenomenon of Taras Shevchenko in national history, his role as the creator of the modern Ukrainian nation, in defending state independence and spirituality.

Shevchenko's thoughts and reflections on various events seem surprisingly modern especially in the context of today's dramatic exacerbations. The Great Kobzar sees national history stereoscopically. Taras Shevchenko did not only enrich the spiritual potential of mankind, the world of its ideas and feelings. Significance of his poetry lies in the fact it gave the Ukrainian people understanding of its destiny, its needs and tasks in the face of the future. Poetry of T. Shevchenko with its Promethean "fiery word" goes beyond time and history and serves as a leading star for all future generations of Ukrainians.

Taras Shevchenko plays an extremely important role in shaping national identity of the Ukrainians and collective ethno-national integrity. The Poet's figure consolidates the Ukrainian nation, world Ukrainians. Having absorbed the depths of Ukrainian spirit and high ideals of humanism, his oeuvre is a national shrine, and its presence in Ukrainian spiritual space has no time limits.

Keywords: Ukraine, prophetic mission, humanity, God, destiny, truth.

